

1

1: Čopasti škrjanec
(*Galerida cristata*)
foto: Tone Trebar

Mirno pomladansko jutro nekje na kraški goličavi ali kmetijski stepi severovzhodne Slovenije nam bo slej ko prej v uho prineslo petje poljskega škrjanca. Kljub temu da je zrak napolnjen s petjem mnogih škrjancev, pa se moramo nekoliko bolj potruditi, da bomo kakega pevca tudi uzrli. Poljski škrjanci namreč pojejo v letu, pogosto tudi sto ali več metrov visoko. Lahko bi rekli, da je poljski škrjanec arhetipski predstavnik svoje družine. Po videzu je precej nevpadljiv, večinoma zamolke rjave barve, s čimer je odlično prilagojen svojemu življenjskemu okolju. Česar ne premore s stasom, pa več kot nadomesti s svojih glasom. Je namreč imeniten pevec, njegova energična kitica pa lahko neprekinjeno traja več minut. Družino škrjancev sestavlja 21 rodov s 96 vrstami. Njihova razširjenost je omejena predvsem na Stari svet, po ena vrsta pa je dosegla tudi Avstralijo ter skrajni severni del Južne Amerike. V zahodni Palearktiki živi 25 vrst, od katerih jih gnezdi 22. Vse vrste škrjancev gnezdiijo v odprtih habitatih, kot so travišča, stepe, puščave, polpuščave, resave, odprti gozdovi in arktična tundra.

ŠKRJANCI SLOVENIJE

//Matjaž Kerček, Andrej Figelj in Jernej Figelj

Škrjanci (Alaudidae) so večinoma majhne, čokate ptice s kratkim vratom. Perje je običajno varovalne barve in je lahko precej variabilno, saj je pogosto prilagojeno celo barvi lokalne prsti. Pri nekaterih vrstah je brez vsakega vzorca, pri drugih je progasto ali grahasto. Nekatere vrste imajo izrazite vzorce v perutih ali na zunanjih repnih peresih. Spola sta si večinoma zelo podobna in ju na pogled ne moremo razlikovati. Krempelj na zadnjem prstu je podobno kot pri drugih talnih gnezdilkah pri večini vrst raven in dolg (»ostroga«), medtem ko je kratek pri vrstah, ki živijo na zbitih in z vegetacijo borno poraslih tleh. Relativno najkrajše prste in kremplje imajo vrste, ki so dobri tekači, kot denimo srpasti škrjanec (*Alaemon alaudipes*). Oblika kljuna škrjanecv je zelo raznolika, razlikuje se lahko celo med osebki iste vrste ali med spoloma. Njegova oblika je prilagojena načinu hranjenja (npr. dolg in ukrivljen za kopanje, kratek in močan za drobljenje semen). Prehranjujejo se s semeni, nevretenčarji in deli rastlin. Vrste s tankim kljunom so pretežno žužkojede. Let je večinoma energičen in valujoč, na kratkih razdaljah tudi frfotajoč. Večina škrjanecv je odličnih pevcev. Pogosto pojejo v letu, pri čemer uprizarjajo prave letalske akrobacije. Afriški škrjanci iz rodu *Mirafra* med letom celo ritmično tleskajo s perutmi. Gnezdiijo na tleh. Za graditev gnezda in valjenje skrbi zgolj samica. Mladiči večinoma zapustijo gnezdo še preden so sposobni leteti.

V Sloveniji je bilo doslej opazovanih šest vrst škrjanecv, izmed katerih redno in potrjeno gnezdiijo tri vrste (poljski, čopasti in hribski škrjanec).

Poljski škrjanec (*Alauda arvensis*)

Obarvanost hrbtne strani telesa variira od sive do rjasto rjave. Tod potekajo temno rjave ali črne proge, ki so najbolj izrazite na temenu in zgornjem delu hrbta. Barva nadočasne proge variira od bele do rjavo rumene. Ušesni krovci so temno rjavi. Progaste prsi se jasno ločijo od belega trebuha. Zadnji rob peruti in zunanja repna peresa ima bela. Na glavi je kratka čopka, ki je vidna samo takrat, kadar jo poljski škrjanec nasrši. Za mlade osebkje je značilen »luskasti« vzorec na temenu in svetleje obarvani robovi krovnih peres.

Poljski škrjanec je najpogostejši na odprtih površinah z nizko ali skromno vegetacijo in visokim deležem golih tal. Predvidoma se je vrsta razširila z območij naravne stepe na odprta območja, ki so nastala s krčenjem gozdov in razširjanjem njiv ter pašnikov, zlasti v 19. stoletju. Poljski škrjanec je dandanes značilna ptica gnojenih in negnojenih travnikov ter njiv, bolj redek je na gorskih travnikih in pašnikih. V kulturni krajini daje prednost bolj ali manj ekstenzivno obdelanim travniščem in heterogenim kmetijskim površinam. Naseljuje tudi monotone njivske površine z velikimi parcelami, ledine, ruderalne površine in obsežne goloseke. Izogiba se bližine gozda. Posamezne stavbe, drevesa, mejice, pasovi grmovja in daljnovidni poselitve ne preprečujejo, vplivajo pa negativno na

gnezditveno gostoto. Mozaično razdrobljenih polodprtih pokrajin z visokim deležem gozda, ozkih dolin in odprtih površin, ki merijo manj kot 10 ha, zato večinoma ne poseljuje.

Poljski škrjanec gnezdi na tleh, običajno med redko in nizko vegetacijo, kot so trave ali rastoče poljščine. Gnezdi od aprila do konca julija. Samica ima v eni sezoni večinoma dve legli. V leglu je največkrat dva do pet jajc. Mladiči zapustijo gnezdo po osmih do desetih dneh, vendar starša še naprej skrbita zanje. Osamosvojijo se okoli petindvajsetega dneva starosti.

Razširjenost v Sloveniji

V Sloveniji sodi med pogosto razširjene vrste. Ni ga le v izrazito gozdnatih ali skalnatih predelih. V odprtih habitatih je poljski škrjanec pogosto dominantna vrsta. V Sloveniji je bilo najvišje najdeno gnezdo na nadmorski višini 1700 m pod Stolom. V zimskem času lahko opazujemo poljske škrjanecv predvsem v nižinah ter v sredozemskem svetu Slovenije.

Čopasti škrjanec (*Galerida cristata*)

Je približno tako dolg kot poljski škrjanec, a znatno bolj čokat, z dolgim, močnim kljunom in dokaj kratkim, širokim repom. Zanj je značilen koničast čop na glavi, ki je vedno dobro viden. Barve in vzorci perja spominjajo na poljskega škrjanca, a se od njega jasno loči po izrazitejšem obraznem vzorcu, redkejši in manj izraziti progavosti na prsih ter rjastih zunanjih repnih peresih. V letu deluje kompaktno. Peruti so bolj enotno obarvane in nimajo belega roba na zadnjem delu, ki je značilen za poljskega škrjanca. Samec in samica sta enako obarvana. Mladostni osebki imajo čop na glavi razločno krajši in manj koničast. Hrbet imajo bolj rjavo obarvan kot odrasli, trebuh in prsi pa svetleše. Prsi so pikaste, vendar pike niso razvrščene v progah. Po glavi in hrbtu imajo drobne bele pike.

Življenjski prostor čopastega škrjanca so odprta, suha, ravna ali rahlo valovita območja, z nizko ali redko vegetacijo. Prvotno je bil prebivalec step in polpuščav, nekatere afriške podvrste pa so prilagojene povsem puščavskim razmeram. Najraje izbira suho, svetlo in kompaktno prst. Izogiba se strmim, razčlenjenim pobočjem, še posebno skalovitim. V preteklih stoletjih je razširil svoj gnezditveni areal na območja, ki zaradi človekovih dejavnosti spominjajo na njegove prvotne, sušne habitate. Tako gnezdi na različnih območjih s skromno vegetacijo, kot so degradirana industrijska in urbana območja, skladišča, železniške postaje, nasutja, gramoznice, žitna polja, pašniki in vinogradi.

V primerjavi s poljskim škrjancem pojejo samci čopastega škrjanca veliko pogosteje na tleh. Gnezdo zgradijo na odprti površini oziroma v zavetju grma ali šopa vegetacije. Obdobje gnezdenja je od marca do julija. Čopasti

2

2: Poljski škrjanec (*Alauda arvensis*)
foto: Chris Gomersall/rspb-images.com

škrjanec ima v eni sezoni običajno dve legli. Legla štejejo največkrat tri do pet jajc. Mladiči zapustijo gnezdo okoli devetega dneva starosti, starši pa zanje skrbijo še približno do dvajsetega dne.

Razširjenost v Sloveniji

V Sloveniji spada med dokaj pogoste vrste. Najpogostejši je v severovzhodni Sloveniji, ljubljanski kotlini in v Primorju. Območje njegove razširjenosti se je v Sloveniji po drugi svetovni vojni precej povečalo. Razširjenost v zimskem času je podobna gnezditveni razširjenosti. Čopaste škrjance najlaže opazujemo v zimskem času, zlasti če pokrajino pokriva sneg. Takrat se sicer razpršene skupine čopastih škrjancev pogosto pomaknejo v naselja in ob robove cest, kjer je največ kopnih površin.

Hribski škrjanec (Lullula arborea)

Hribski škrjanec je manjši in bolj tršato grajen kot poljski škrjanec. Zaradi čokatosti in krajšega repa spominja med teritorialnim letom na netopirja. Barve in vzorci perja so tipično škrjančji. Na hrbtni strani je rjavo in drap progast, spodaj svetel, z ozkimi rjavimi in peščenimi progami na prsih. Izraziti beli nadočesni progji se stikata na tilniku in dajeta vtis črke V. Na temenu ima za spoznanje daljša peresa, ki so videti kot majhna čopka. Na zloženi peruti ima značilno belo in črno polje. Noge s prsti so svetlo rjavkaste, krepelj zadnjega prsta je razmeroma dolg, rjavkast kljun pa kratak.

V severnem delu Evrope velja hribski škrjanec za gozdno ptico, v južnem delu pa za ptico travnikov, oz. odprte kulturne krajine. Pri nas je hribski škrjanec prebivalec pol odprtih pokrajin. Prebiva v sredogorju na suhih travnikih in kraških poljih, poraslih s skromnim grmičevjem in drevjem. Zanj so primerni ekstenzivni travniki z bolj redko in nizko travo, ki je bogata z zelišči. Poraščajo jih večje ali manjše skupine dreves ali pa se dotikajo gozdne-

ga roba, saj gnezdo skoraj vedno zgradijo v travi v razdalji največ 10 m od dreves. V zahodnem delu države gnezdi tudi na robovih dolin (Vipavska dolina), kjer so zatravljeni terasasti vinogradi in sadovnjaki primeren habitat zanj. V vzhodnem delu države, na Goričkem, kjer je sicer redkejši, pa prebiva v odprti mozaični kulturni krajini na suhih, pretežno južno orientiranih pobočjih gričev.

Hribski škrjanec gnezdi na tleh v travi. Samica zleže od sredine marca do julija navadno 3 ali 4 sivo bela jajca s številnimi rjavimi pikami in lisami. Običajno ima na leto dve legli. Valjenje traja 12 – 16 dni, vali samo samica. Mladiči zapustijo gnezdo po 9 – 15 dneh.

Razširjenost v Sloveniji

Razširjenost hribskega škrjanca je bolj regionalna, saj večina hribskih škrjancev gnezdi v zahodni Sloveniji, kjer je ponekod dokaj pogost. Njegov areal sega od slovenske Istre prek Čičarije, celotnega Krasa in pivških travnikov, prek Vipavske doline, Goriških Brd, Banjšic, Kambreškega in Cerkljanskih hribov po dolini Soče do Alp. V zahodnem delu Slovenije gnezdi praktično povsod, kjer so večje travniške površine, če le niso preveč intenzivno obdelovane. Tako lahko poslušamo njihovo značilno melodično petje tudi na večjih gozdnih jasah Trnovskega gozda. Večja populacija hribskih škrjancev je še na Goričkem, drugod po Sloveniji pa je zelo redek. Zanimive so lokalne naselitve ali otočki. Posamezne pojoče hribske škrjance smo našli na Kozjanskem, v Zasavju ter na izrazito termofilnih južnih delih med Grosupljem in Zasavjem. Najbolj ga ogrožata zaraščanje in, po drugi strani, intenziviranje travniških površin.

Kratkoprsti škrjanček (Calandrella brachydactyla)

Je nekoliko manjši ter svetlejši kot hribski škrjanec. Prepoznamo ga po stožčastem in svetlem kljunu, svetli spodnji strani brez vzdolžnih prog po prsih ter črni vzdolžni progji

3

4

prek zložene peruti. Večina osebkov ima majhen črn madež ob straneh vratu, vendar ga lahko prezremo, saj se leta med obračanjem glave skrije. Oglašča se s kratkimi klici, med katerimi nekateri po tonu spominjajo na mestno lastovko (*Delichon urbica*), lahko pa tudi na rjavo cipo (*Anthus campestris*). Napev kratkoprstega škrjančka je sestavljen iz preprostih 1 – 2 s dolgih klicev, ki se ponavljajo na 1 – 3 s, ali pa je dolg do pol minute z vmešanim oponašanjem drugih vrst ptic. Kakor druge vrste škrjancev tudi kratkoprsti škrjanček poje v zraku. Prehranjuje se z žuželkami in semeni, ki jih pobira s tal ali nižjih delov rastlin. Neredko si išče hrano tako, da s kljunom koplje po tleh. Zunaj gnezditvenega obdobja se prehranjuje predvsem s semeni.

Kratkoprsti škrjanček je gnezdilka južne in jugovzhodne Evrope, kjer gnezdi slaba četrtnina svetovne populacije. Nam najbližja gnezdišča so v hrvaški Istri. Tako kot večina stepskih ptic, ima tudi kratkoprsti škrjanček najraje suha, odprta območja, kjer so posamezne zaplate nizkega grmičevja in golih tal, tako na apnenčasti kot peščeni podlagi.

Razširjenost v Sloveniji

V Sloveniji je kratkoprsti škrjanček redek preletnik, večina opažanj je s konca aprila. Verjetno je kratkoprsti škrjanček nekoč v Sloveniji tudi gnezdil, saj vemo, da je bil Kras nekoč gol in neprimerno manj gozdnat kot je danes. Zanimiv je podatek, da v Cesarskem muzeju na Dunaju hranijo dva primerka iz Primorja. Oba sta bila ustreljena leta 1815, samec je bil ustreljen maja pri Materiji, samica pa junija pri Socerbu.

Laški škrjanec (*Melanocorypha calandra*)

Laški škrjanec je stepska ptica. Poseljuje južno, jugovzhodno in vzhodno Evropo, njegovo območje razširjenosti pa se razteza še v severno Afriko, osrednjo Azijo in na jugu do Irana. Največje evropske populacije živijo v Španiji, Turčiji in Rusiji.

Razširjenost v Sloveniji

Po letu 1950 je bil laški škrjanec potrjeno opazovan le enkrat. Glede na bližino gnezditelne populacije v hrvaškem Kvarnerju so možna opazovanja predvsem v submediteranskem delu Slovenije.

Uhati škrjanec (*Eremophila alpestris*)

V Evropi gnezdi v arktični in subarktični tundri, pustih stepah in alpskem pasu gora. Poleg Evrope poseljuje tudi Azijo, Severno Ameriko in severno Afriko, majhen izoliran areal pa ima tudi v južnoameriških Andih. Poznanih je okoli 40 podvrst, nam najbližja podvrsta *balcanica* gnezdi v visokogorju južnih Karpatov, v Grčiji in na Balkanu.

Razširjenost v Sloveniji

Po letu 1950 je bil uhati škrjanec potrjeno opazovan le enkrat. Glede na oddaljenost Slovenije od rednih selitvenih poti in običajnega zimskega areala te vrste je šlo za naključnega gosta. ●

3: Hribski škrjanec (*Lullula arborea*)

foto: Luc Hoogenstein

4: Kratkoprsti škrjanček (*Calandrella brachydactyla*)

foto: Mark Zekhuis/Saxifraga

Dodatno branje:

- DEL HOYO, J., [et al.] (2004): Handbook of the Birds of the World. 9: Cotingas to Pipits and Wagtails. – Lynx Edicions, Barcelona.
- CRAMP, S., [et al.] (1985): Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa: The Birds of the Western Palearctic. 5: Passerines. – Oxford University Press, Oxford – New York.
- SVENSSON, L., [et al.] (1999): Bird Guide. – HarperCollins Publishers, London.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL (2004): Birds in Europe: Population Estimates, Trends and Conservation Status. – BirdLife International, Cambridge.